

Patrycja Wąglorz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2846-9831>

Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Śląski

WARTOŚĆ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W ŻYCIU UCZNIÓW KLAS I-III SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Streszczenie (abstrakt): Artykuł ma na celu ukazać wartość zrównoważonego rozwoju w życiu uczniów klasy I – III szkoły podstawowej. Zrównoważony rozwój w dzisiejszym świecie jest obecny w każdej sferze życia człowieka, dlatego jednym z celów edukacji powinno być wdrażanie uczniów w globalne cele zrównoważonego rozwoju oraz ich realizację od najmłodszych szczebli kształcenia. Prowadząc trzyletnie badania typu action research wśród uczniów klas I-III zrównoważony rozwój objawia się jako wartość wewnętrzna związana z działalnością człowieka, jego czynami i postawą wobec problemów świata oraz społeczeństwa. Obraz obecnego pokolenia jak i następnych pokoleń mieszkańców Ziemi musi uwzględniać w tym samym stopniu jakość życia populacji ludzkiej, jak i faunę oraz florę. Świadomość potrzeby zrównowoczenia tych sfer od najmłodszych lat daje możliwość tworzenia świadomego i zaangażowanego społeczeństwa w walce o naszą Matkę Ziemię.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, edukacja, wartości, społeczeństwo, kształcenie

THE VALUE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE LIVES OF STUDENTS IN GRADES I – III OF PRIMARY SCHOOL

Abstract: The article aims to show the value of sustainable development in the lives of students in grades 1-3 of primary school. Sustainable development in today's world is present in every sphere of human life, therefore one of the goals of education should be to introduce students to the global goals of sustainable development and their implementation from the youngest levels of education. By conducting three-year action research among students in grades 1-3, sustainable development manifests itself as an internal value related to human activity, his actions and attitude towards the problems of the world and society. The image of the present generation and the next generations of the Earth's inhabitants must take into account the quality of life of the human population as well as the fauna and flora. The awareness of the need to balance these spheres from an early age gives the opportunity to create a conscious and engaged society in the fight for our Mother Earth.

Keywords: sustainable development, education, values, society, education

Wstęp

Werner Heisenberg, laureat nagrody Nobla, współtwórca mechaniki kwantowej użył następującej metafory by opisać wartości: „Pytanie o wartości to pytanie o człowieka, to kompas według którego musimy orientować się, gdy szukamy drogi życia”¹. Każdy uczeń objęty systemem edukacji buduje już od najmłodszych lat swój własny kompas według którego podejmuje decyzje wpływające na losy świata. Aby ten kompas działał poprawnie, edukacja powinna uwrażliwiać najmłodszych na potrzeby świata. Takie uwrażliwienie winno być indywidualnym doświadczeniem wartości samego siebie oraz społeczeństwa.

Niestety współczesny człowiek jest bardziej ukierunkowany na samego siebie niż na innych. Przede wszystkim liczy się zysk oraz pieniądze, co często staje się zauważalne w wypowiedziach i postawach młodych ludzi oraz dzieci. Dążymy do zaspokajania potrzeb hedonistycznych, odrzucając tym samym wartości i normy obiektywne oraz ontologiczno-antropologiczne². Doprowadzi to do sytuacji, w której każdy jest autorytetem dla siebie samego, postrzegając świat zewnętrzny tylko przez pryzmat własnych pragnień. Prowadzi to do upadku kondycji moralnej współczesnego człowieka.

Konstruowanie edukacji i samoedukacji powinno opierać się na rdzeniu aksjologicznym, który będzie otwierał pole sytuacji problemowych, odpowiedzialności, ale także uświadamiania, że kreując siebie, kreujemy jutrzejszy świat. Wartość zrównoważonego rozwoju w codziennym życiu uczniów jest istotny i staje się on stylem życia, jeśli tylko wykorzystamy edukację jako narzędzie zmiany. Edukacja powinna być miejscem urzeczywistniania wartości zrównoważonego rozwoju, gdzie uczeń kreuje i umacnia swoją kondycję moralną poprzez poczucie powinności czynienia świata lepszym dla siebie oraz następnych pokoleń.

Pojęcie wartości

Władysław Tatarkiewicz sygnalizuje wątpliwość, że zdefiniowanie pojęcia wartości jest możliwe. Pomimo tego wartość próbujemy definiować na gruncie takich nauk jak: filozofia, psychologia, socjologia, antropologia, ekonomia oraz pedagogika. Poniżej krótko przedstawię pojęcie wartości według wybranych definicji oraz stanowisk.

W filozofii wartość oznacza to, co jest cenne, godne pożądanego i co stanowi przedmiot troski oraz cel ludzkich dążeń. Wartości dzielimy na pozytywne i negatywne, np. prawda – kłamstwo, piękno – brzydota. Dyskusja filozofów na temat wartości dała początek powstaniu trzech stanowisk: naturalizmu, intuicjonizmu oraz emotywizmu aksjologicznego³.

Według przedstawicieli naturalizmu aksjologicznego rzecz jest wartościowa, wtedy kiedy jest pożądana, a nie – jest pożądana dlatego, że jest wartościowa. Zaś przedstawicie-

¹ U. Ostrowska, *Conditio Humana Człowieka XXI wieku jako problem i wyzwanie edukacyjne. Spojrzenie z perspektywy aksjologicznej*, [w:] *Życie wartościowe w perspektywie pedagogicznej*, (red.) A. Cudowska, Wydawnictwo Naukowe „Katedra”, Białystok 2018, s. 43.

² Ibidem, s. 33.

³ K. Chałas, *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle introcepcji wartości*, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce–Lublin 2011, s. 12.

le intuicjonizmu postrzegają wartość jako akt intuicji, który jest związany z nieempiryczną cechą przedmiotu. W emotywizmie aksjologicznym wartości nie istnieją, ponieważ terminy wartościujące, nie posiadają empirycznych desygnatów. Jest to swego rodzaju nihilizm aksjologiczny. Terminy i sądy wartościujące są używane tylko do wyrażania postaw emocjonalnych.

W obszarze filozofii na uwagę zasługuje jeszcze definicja wartości Wincentego Granata: „wartością nazywa się wszystko, co skłania emocjonalnie i wolitywnie władze człowieka, aby dążył ku temu, co wzbudza przyjemność, radość, zaspokaja zmysł estetyczny czy też uczucia religijne i moralne lub w ogóle odpowiada jakimś wymogom ludzkiej natury”⁴. Odnosząc wartości do natury ludzkiej, dotykamy istoty człowieczeństwa. Takie rozumienie wartości jest podwaliną myślenia o wartościach w pedagogice.

Zanim opiszę wartości w kontekście pedagogicznym pragnę zwrócić uwagę na rozumienie wartości w psychologii. Wartość w nauce jaką jest psychologia pojmuje się jako koncentrację na znaczeniu danej wartości w życiu psychicznym człowieka oraz rozwoju jego osobowości⁵. Hanna Świda syntezuje pojęcie wartości w kontekście psychologicznym i rozpatruje je jako kierunek motywacji, czyli wartości, a to stan rzeczy bądź przedmiot, który wzbudza pozytywne emocje, zatem dana jednostka kieruje ku niemu swoje dążenia i pragnienia⁶.

Oprócz kierunku motywacji H. Świda wymienia przedmiot pozytywnej oceny. Takim przedmiotem oceny są zjawiska, przedmioty i cechy osobowości⁷. Wartość więc jest obiektem pozytywnej postawy.

Ostatnim komponentem jest kryterium pozytywnej oceny przedmiotów. Wartość tutaj jest ogólnym kryterium, stosowanym do różnych przedmiotów, które decydują o tym, że do jakiegoś obiektu żywymy pozytywne emocje⁸.

Dla niniejszego artykułu istotna jest synteza interpretacji wartości i wartościowania w orientacjach psychologicznych. Piotr Oleś wyróżnia orientację psychoanalityczną, behawiorystyczną oraz humanistyczną.

Orientacja psychoanalityczna wartości koncentruje się głównie na procesie internalizacji wartości oraz funkcji wartości moralnych w osobowości, dlatego system wartości łączy się z superego i ego idealnym. Zaś w orientacji behawiorystycznej wartości są pojmowane jako wzmocnienia pozytywne i negatywne. Analizując tę koncepcję, P. Oleś zwraca uwagę, że „zredukowanie wartości do wzmocnień oraz kreowanie modelu człowieka jako istoty sterowanej z zewnątrz przez bodźce odbiera zasadniczy sens pojęciu war-

⁴ W. Granat, *Personalizm chrześcijański*, Wydawnictwo Diecezjalne, Poznań 1985, s. 380.

⁵ K. Chałas K., *op.cit.*, s. 13.

⁶ H. Świda, *Pojęcie wartości i jej znaczenia dla funkcjonowania osobowości*, [w:] *Młodzież a wartości*, (red.) H. Świda, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979, s. 10.

⁷ *Ibidem*, s. 33.

⁸ *Ibidem*, s. 33.

tości, które tradycyjnie łączy się z wolnością wyboru, autonomią i celowym zachowaniem preferencyjnym”⁹.

Wartości w orientacji humanistycznej związane są z istotą osoby ludzkiej – określając człowieka jako wolny, odpowiedzialny podmiot zdolny do samodzielnego rozwoju, doskonalenia się czy transcendencji. Takie holistyczne traktowanie osoby znajduje wyraz w wieloaspektowym i szerokim rozumieniu wartości. Człowiek zatem pozytywnie ocenia to, czego pragnie, co wyraża się w powinnościach albo co po prostu się wybiera¹⁰.

Orientacja humanistyczna koncepcji wartości jest ważna dla pedagogów, gdyż stanowi ona inspirację do poszukiwań sposobów i metod wspomagania ucznia w integralnym rozwoju i wychowaniu. W kontekście pedagogicznym wartości oczekują swego urzeczywistnienia w procesie kształcenia.

Wartości w kontekście pedagogicznym

Przedstawione powyżej pojęcia wartości w kontekście filozoficznym i psychologicznym tworzą punkt wyjścia do zrozumienia wartości w kontekście pedagogicznym. W pedagogice wartości odnoszą się do rozwoju człowieka. Wartości są to pewne właściwości przysługujące osobie lub ludzkiej egzystencji, zaś urzeczywistnianie takich właściwości stanowi ideał osoby i wzorzec życia, do którego powinno się dążyć w procesie kształcenia i wychowania¹¹.

P. Oleś podkreśla, że do takich właściwości należą te, które odnoszą się do bytu ludzkiego, jak na przykład godność osoby czy szacunek wobec innych. Inne właściwości dotyczą świata zewnętrznego (jak np. piękno świata, ochrona przyrody) i stają się wartościami ludzkiego życia na mocy relacji, która powstaje między osobą a światem zewnętrznym¹².

Powyższe rozumienie wartości ma walor pedagogiczny. Wyraża się on w triadowej strukturze wartości, opisującej istotę osoby ludzkiej. Nabyte w trakcie działań cechy jakościowe osobowości oraz wartości wbudowane w ludzkie życie poprzez relację z wartościami świata zewnętrznego. Owa triada jest konstytuowana na drodze integralnego rozwoju w dążności do ideału i wzorca osobowego. Takie przesłanie jest związane z pedagogiką personalistyczną, która w centrum stawia ucznia i jego potrzeby związane z integralnym rozwojem oraz z integralnym wychowaniem, do którego dochodzimy poprzez urzeczywistnianie właściwych struktur hierarchicznych¹³.

Uszczegółowieniem tej koncepcji wartości jest pojmowanie wartości w aspekcie obiektywnym i subiektywnym. Waldemar Furmanek uważa, że wartość oznacza wszystko to, co nie jest obojętne i neutralne, lecz cenne i ważne, co staje się celem ludzkich dążeń.

⁹ P. Oleś, *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1989, s. 28.

¹⁰ Ibidem, s. 28.

¹¹ Ibidem, s. 14-15.

¹² Ibidem, s. 15.

¹³ K. Chałas, *op. cit.*, s. 18.

Jest także ważne samo w sobie. Aby wartość miała charakter rozwojowy i była znacząca dla wychowania, trzeba wytyczyć pewne granice tego, co możemy uznać za wartość¹⁴. Kształtowanie umiejętności stawiania tych granic leży po stronie edukacji.

Integracja aspektu obiektywnego i subiektywnego wartości w perspektywie integralnego rozwoju rozwiewa wątpliwości, czy coś jest wartością. Wyeksponowane zostają tylko prawdziwe wartości. Zaś wartości, będące przedmiotem subiektywnych dążeń (narkotyki, papierosy, dopalacze, alkohol, niszczenie środowiska itp.), są bardzo cenne dla niektórych osób, lecz ich fałszywość aksjologiczna tkwi w tym, że stanowią przyczynę degradacji rozwojowej i wynaturzeń rozwojowych¹⁵.

Rozwój integralny człowieka ściśle związany jest z jego jakością życia w społeczeństwie. Człowiek żyje i funkcjonuje w relacjach z drugim człowiekiem, co stanowi warunek rozwoju warstwy społecznej. Postawa wobec drugiego człowieka powinna być źródłem nowych struktur międzyludzkich służących rozwojowi społecznemu człowieka. Krystyna Ostrowska za nadrzędną wartość, a zarazem podstawę współdziałania, uważa miłość. Ta uczuciowa więź między ludźmi integruje pozostałe wartości oraz postawy¹⁶. Tym samym znajduje swoją szczegółową egzemplifikację w odpowiedzialności, koleżeństwie, przyjaźni, partnerstwie, wolności, uznaniu wolności wobec innych, lojalności wobec innych, solidarności z innymi, akceptacji innych, dobroci, szacunku dla innych, wyrozumiałości, altruizmie, zaufaniu wobec innych, uznaniu indywidualności, uznaniu wspólnoty, uznaniu życia innych, uznaniu rozwoju innych, uznaniu własnego terytorium, uznaniu prawdy oraz podstaw życia społecznego¹⁷.

Na postawie powyższych rozważań można uznać wartość zrównoważonego rozwoju jako wartość zawierającą w sobie wszystkie wartości, które składają się na współdziałanie, będące niezbędnym składnikiem urzeczywistnienia zrównoważonego rozwoju w codziennym życiu. Nauczyciel klas wczesnoszkolnych powinien inspirować uczniów do zrównoważonego współdziałania, a jak twierdzi Dale Carnegie: „Wzbudź w kimś szczerą chęć. Ten, kto zna sztukę, ma za plecami cały świat. Ten, kto nie potrafi, będzie skazany na samotność”¹⁸. Tą sztuką jest wartość zrównoważonego rozwoju, wartość dająca ogłęd na cały świat i jego potrzeby.

Wartość zrównoważonego rozwoju

Zrównoważony rozwój we współczesnym świecie istnieje w każdej sferze ludzkiego życia. Dotyka on tego, co społeczne, ekonomiczne i ekologiczne. Te trzy obszary przenikają się i tylko poprzez ich integrację możemy zatrzymać proces niszczenia Ziemi. Zrównoważony

¹⁴ W. Furmanek, *Człowiek, człowieczeństwo, wychowanie*, Wydawnictwo Naukowe FOSZE, Rzeszów 1995, s. 65.

¹⁵ K. Chałas, *op. cit.*, s. 20.

¹⁶ *Ibidem*, s. 31.

¹⁷ K. Ostrowska, *W poszukiwaniu wartości. Ja – inni, cz. I*, Wydawnictwo „Rubikon”, Kraków 2004, s. 20.

¹⁸ D. Carnegie, *Jak zdobyć przyjaciół i zjednać sobie ludzi*, Wydawnictwo „Studio EMKA”, Warszawa 2005, s. 134.

rozwój jest wartością, która powinna być pielęgnowana oraz zawarta w kręgosłupie moralnym człowieka już od najmłodszych lat.

Zrównoważony rozwój był na początku doktryną ekonomii, bowiem zakładał jakość życia na obcym poziomie rozwoju cywilizacji. Oficjalna koncepcja zrównoważonego rozwoju powstała z działalności Komisji Brundtland powołanej w 1983 roku. Dokument „Nasza wspólna przyszłość”, wydany przez ONZ, określa zrównoważony rozwój jako zaspokojenie potrzeb obecnego pokolenia bez umniejszania szans na zaspokojenie potrzeb przyszłych pokoleń¹⁹. Uznano, iż obecny poziom dobrobytu można utrzymać pod warunkiem zrównoważonego korzystania z zasobów środowiska i klimatu²⁰. W związku z tym, jednym z celów zrównoważonego rozwoju jest poprawa jakości życia, biorąc pod uwagę czynniki ekologiczne, ekonomiczne i społeczne wpływające na egzystencję człowieka.

Jednym z planów wdrażania zrównoważonego rozwoju w społeczeństwie jest tzw. „zielona gospodarka”. Wyznacza ona kierunek transformacji obecnej gospodarki w taką, której celem jest zapewnienie wzrostu dobrobytu, jakości życia oraz równości społecznej przy jednoczesnym zahamowaniu wydobywania surowców naturalnych i eliminowaniu zagrożeń ekologicznych. W przeszłości wzrost gospodarczy zerował na coraz większym zużyciu surowców naturalnych, czego skutkiem są zauważalne zmiany klimatu na świecie²¹. Zmiana gospodarki i życia ludzi jest nieunikniona, a zrównoważony rozwój poprzez współdziałanie i partnerstwo daje możliwość regionalnym i globalnym zmianom.

Warto podkreślić, że głównym przesłaniem zrównoważonego rozwoju jest przede wszystkim dobrze funkcjonujący kapitał przyrodniczy, który warunkuje kapitał społeczno-gospodarczy i nie powinno być odwrotnej sytuacji²². Aby dokładniej odkryć wartość zrównoważonego rozwoju, trzeba spojrzeć także na słabe strony owej idei.

Po pierwsze zaplanowane efekty zrównoważonego rozwoju są niewymierne. Pomimo deklaracji podjęcia się przez poszczególne głowy państw wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju na poziomie międzynarodowym, narodowym i lokalnym, nadal stanowią one wyzwanie. I tylko pewna część z obranych celów została spełniona i w pełni wdrożona, co można zauważyć, analizując agendy ze szczytu w Rio czy raport Brundtland²³.

Następnie krytycy zwracają uwagę, iż zrównoważony rozwój nie posiada jednoznacznej definicji i jest bardzo szeroko rozumiany, co powoduje nadużywanie tego pojęcia. Koncepcji tej brakuje dyscypliny, przez co jest różnie interpretowana i subiektywnie oce-

¹⁹ B. Zakrzewska, *Zrównoważony rozwój a jakość życia*, „Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe”, 2019, nr 4, s. 38.

²⁰ W. Glatzer, *Condition and criteria for improving quality of life*, [w:] *Towards Quality of Life Improvement*, (red.) W. Ostasiewicz, Wydawnictwo „The Publishing House”, Wrocław 2006, s. 5.

²¹ B. Zakrzewska B., *op.cit.*, s. 41.

²² M.K. Terlecka, *Idea zrównoważonego rozwoju – o genezie, definicji, celach i zasadach słów kilka*, [w:] *Zrównoważony rozwój. Idea czy konieczność?* (red.) A. Kleśta, M.K. Terlecka, Wydawnictwo „Armagraf”, Krosno 2014, s. 11.

²³ T. Kosiek, *Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia?*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie”, 2015, (85), s. 85.

niana. W efekcie państwa oraz przedsiębiorstwa deklarują swoją chęć działania w duchu zrównoważonego rozwoju, jednocześnie kontynuując wcześniejsze procesy²⁴.

Zwrócić należy również uwagę na fakt, że próbuje się wdrożyć zrównoważony rozwój poprzez zachęcanie mieszkańców biedniejszych regionów świata do niepowtarzania błędów krajów wyskorozwiniętych i stosowania przyjaznych dla środowiska technologii²⁵. Z drugiej strony zaś wytyka się dynamicznie rozwijającym się krajom (np. Chinom) nieposzanowania idei zrównoważonego rozwoju, podczas gdy do obecnego kryzysu ekologicznego przede wszystkim przyczyniły się także inne kraje rozwinięte i hiperkonsumpcjonizm mieszkańców tych krajów²⁶. W związku z tym według niektórych krytyków zrównoważony rozwój służy tylko krajom najbogatszym.

Jednakże to krytyczne spojrzenie nie jest wrogiem *per se*, tylko pomaga dostrzec problemy, które muszą zostać rozwiązane, by w pełni wdrożyć zrównoważony rozwój w świecie i dokonać przemiany cywilizacyjnej²⁷. A zmiany muszą zostać wprowadzane jak najszybciej, gdyż nie wiemy jak długo Ziemia będzie w stanie internalizować koszty destrukcyjnej działalności człowieka.

Edukacja na poziomie naucznia wczesnoszkolnego daje możliwość właściwego zinteryoryzowania wartości zrównoważonego rozwoju wśród dzieci, które w przyszłości będą tworzyć odpowiedzialne i świadome społeczeństwo, co ukażę w następnej części artykułu, przedstawiając swoją działalność praktyczną z uczniami oraz wyniki badań własnych.

Wartość zrównoważonego rozwoju w życiu uczniów klas 1-3

Zrównoważony rozwój dla uczniów klas 1-3 może stać się wartością, jeżeli od początku edukacji nauczyciele będą wprowadzać problematykę zrównoważonego rozwoju w ramach edukacji przyrodniczej czy społecznej, ale także powinien on być elementem koncepcji wychowania. Pragnę to krótko ukazać na przykładzie trzyletniej pracy ze swoją klasą.

Pracę z klasą zaczęłam od klasy pierwszej w roku 2018 w Salezjańskiej Szkole Podstawowej w Zabrze. Zespół klasowy liczy 12 osób. Od początku większość poruszanych problemów na lekcjach związanych było ze zrównoważonym rozwojem. W klasie pierwszej przekazywanych treści nie ujmowałam w pojęciu zrównoważonego rozwoju, ale jako konkretne sytuacje problemowe, w których stawiałam uczniów, np. Jak rozwiązać problem głodu na świecie?

W klasie drugiej zrównoważony rozwój towarzyszył im już w codziennych sprawach i problemach, wdrażaliśmy go w indywidualne życie uczniów, np. uczniowie rozmawiali z rodzicami na temat lokalnych problemów, próbowali rozwiązać te problemy, ale także

²⁴ K. Laszlo, "Sustainability as Usual" Isn't Good Enough, <http://www.triplepundit.com/2010/05/sustainability-as-usual-isnt-good-enough/> [dostęp: 03.04.2021].

²⁵ A. Poczta-Wajda, A. Sapa, *Paradygmat rozwoju zrównoważonego – ujęcie krytyczne*, „Progress in Economic Sciences”, 2017, (4), s. 131-138.

²⁶ J. Fernando, *The power of unsustainable development: What is to be done?*, Wydawnictwo „The Annals of the American Academy”, Arizona 2013, s. 6-31.

²⁷ A. Poczta-Wajda, A. Sapa, *op.cit.*, s. 131-138.

sami zaczęli segregować śmieci, dbać o środowisko poprzez własne doświadczenia i rozbudawiającą się świadomość odpowiedzialności za środowisko.

W klasie trzeciej ujęliśmy już zrównoważony rozwój w konkretne pojęcie, którym uczniowie posługują się z pełną świadomością w czasie dyskusji, rozwiązywania problemów praktycznych i teoretycznych, ale także podczas dialogu, który jest głównym narzędziem wdrażania zrównoważonego rozwoju w edukacji.

Ten trzyletni proces wdrażania wartości zrównoważonego rozwoju oparłam na autorskiej metodzie dialogu, którą opracowałam w trakcie badań do pracy magisterskiej²⁸. Uczniowie stawiani w różnych sytuacjach problemowych poprzez dialog internalizowali wartość zrównoważonego rozwoju, co spowodowało, że zaczęli urzeczywistniać komponenty zrównoważonego rozwoju w życiu codziennym.

Na rzecz artykułu przebadalam uczniów techniką wywiadu niestandardyzowanego dla uczniów z klas III. Celem wywiadu było określenie znaczenia wartości zrównoważonego rozwoju w życiu codziennym uczniów klas III. Kwestionariusz wywiadu składał się z dziesięć pytań otwartych. Przedstawię odpowiedzi na cztery z dziesięciu zadanych pytań, ponieważ były to pytania właściwe, a reszta stanowiła tylko pytania kontrolne.

Z badań wynika, że dla uczniów zrównoważony rozwój jest stylem życia (92%), a jedna z uczennic określiła nawet, że zrównoważony rozwój jest dla niej „wrażliwością na świat i ludzi”. Tylko jeden z uczniów uznał, że zrównoważony rozwój jest dla niego przede wszystkim działalnością ekologiczną, dzięki której można walczyć ze zjawiskiem taniej siły roboczej. To spojrzenie i umiejętność połączenia dwóch obszarów jest cenną informacją, że uczeń postrzega tak naprawdę zrównoważony rozwój wielopoziomowo.

Dla całej klasy zrównoważony rozwój jest wartością, czymś cennym, co powinno się stosować w rozwijającym się świecie. Jak wynika z wypowiedzi uczniów wraz z rozwojem idei zrównoważonego rozwoju lepiej będzie rozwijał się przemysł, z pozytywnym skutkiem dla ludzi. Dokonane zostanie w ten sposób jak największe wyeliminowanie zagrożeń przemysłowych.

Uczniowie, odpowiadając na pytanie „W jaki sposób można zwiększyć działania zrównoważonego rozwoju w świecie”, wskazali kilka obszarów działań wdrażających zrównoważony rozwój w społeczeństwie. Pierwszym i najczęstszym obszarem jest tworzenie specjalnych organizacji, które będą wdrażały zrównoważony rozwój w sferze ekologii, ekonomii i społeczeństwa. Drugim obszarem jest obszar dyplomacji, czyli tworzenie seminariów i dyskusji ogólnoswiatowych, których efektem końcowym będzie konstruowanie konkretnych działań za które będą brali odpowiedzialność przedstawiciele państw. Po zrealizowaniu działań trzeba przedstawić efekty wykonanego zadania. Trzeci obszar dotyczy edukacji o zrównoważonym rozwoju wszystkich ludzi na świecie i w każdym wieku.

Każdy z tych obszarów może być realnie wprowadzony w systemie, w którym żyjemy. Ponadto, jak wykazały odpowiedzi na ostatnie pytanie (Czym zrównoważony rozwój

²⁸ P. Wąglorz, *Wykorzystanie metody dialogu w budowaniu wspólnoty uczniów w edukacji wczesnoszkolnej*, Katowice 2018.

jest dla Ciebie w codziennym życiu?), cała klasa uznała, że zrównoważony rozwój jest wartością towarzyszącą im w codzienności. Swoje odpowiedzi uczniowie często argumentowali tym, że jeśli nie będzie codziennie stosowany i nie będziemy pielęgnować wiedzy o zrównoważonym rozwoju, to możliwe, że nie uda się uratować świata dla przyszłych pokoleń. Uczniowie z wielką wrażliwością i smutkiem wymieniali problem ginących gatunków ich ulubionych zwierząt, a dzieci, które nie mogą się uczyć – są zmuszane do pracy, ale także wykazali troskę o środowisko przyrodnicze, które jest niszczone, a jest naszym wspólnym domem.

Powyższe wyniki badań są tylko wycinkiem tego, co dzieje się w głowach i sercach uczniów, kiedy zderzają się z trudną rzeczywistością i jej problemami. Zrównoważony rozwój zapewne nie jest panaceum na wszystkie problemy świata, ale jest jak dotychczas najtrafniejszą koncepcją, a właściwie działaniem, które może zmienić świat i zastopować destrukcyjne procesy cywilizacyjne. Dla uczniów zrównoważony rozwój jest nadzieją, wartością, którą mogą urzeczywistnić poprzez współdziałanie oraz aktywne działanie na rzecz Ziemi.

Wnioski

Po trzech latach pracy z klasą nad zrównoważonym rozwojem miałam okazję zaobserwować, jak w uczniach dojrzeła idea zrównoważonego życia i zrównoważonego działania. Przeprowadzone badania oraz teoria pozwalają wysnuć kilka wniosków, które mogą stać się drogowskazem do dalszej pracy nad wdrażaniem zrównoważonego rozwoju wśród uczniów oraz jego prakseologiczny wymiar w edukacji.

Zrównoważony rozwój przede wszystkim powinien być wdrażany już od najmłodszych lat szkolnych. Stopniowo w postaci spirali. Dobudowujemy wiedzę, element po elemencie, wracając w odpowiednich odcinkach czasowych do sedna w ramach powtórzeń oraz utrwalenia tematu. Każdy wprowadzany element zrównoważonego rozwoju powinien być poparty działaniem praktycznym. Najlepiej pod postacią sytuacji problemowej, którą uczniowie muszą rozwiązać. Joseph Conrad napisał, iż będąc młodym, trzeba zobaczyć różne rzeczy oraz zbierać myśli i doświadczenia, żeby poszerzać swoje horyzonty²⁹. Takim skutecznym narzędziem metodycznym do poszerzania swoich horyzontów poznawczych jest metoda dialogu, o której wspomniałam we wcześniejszej części artykułu.

Zrównoważony rozwój nie powinien być oddzielnym przedmiotem. Powinien być zintegrowany ze wszystkimi obszarami w nauce. Ucząc dzieci matematyki, możemy na przykład rozwiązywać zadania w kontekście zrównoważonej ekonomii. Zagadnienia przyrodnicze i środowiskowe możemy umieszczać w problematyce zrównoważonego rozwoju. Sztuka może stać się nośnikiem przekazu zmiany obecnego świata na bardziej zrównoważony.

Zaś na godzinie wychowawczej można podkreślać w zależności od omawianych sytuacji, że żaden z nas nie jest samotną wyspą, a systemem naczyń połączonych, czy organizmem, w którym jeśli jeden narząd zacznie źle funkcjonować cały organizm jest w zagro-

²⁹ J. Conrad, *Jądro ciemności*, Wydawnictwo „Vesper”, Kraków 2017, s. 53.

zeniu. Każda minuta i sekunda lekcji powinna być czasem, w którym damy uczniom poczuć moc sprawczą i piękno działania na rzecz Ziemi i przyszłych pokoleń.

W klasach edukacji wczesnoszkolnej nauczyciele mają największy wpływ na to, co zostanie zasiane w uczniach. Zadaniem nauczyciela jest nie tylko przekazanie pewnej puli wiedzy, ale ukazanie świata z różnych perspektyw. Nauczyciel powinien stawiać uczniów w sytuacjach problemowych i dać im przestrzeń do dialogu i kreatywnego działania. Zrównoważony rozwój wprowadzany na tym etapie edukacji potrzebuje specjalnie wykwalifikowanych nauczycieli, którzy zejść z katedry i pozwolą na dyfuzję poglądów, gdzie będzie cyrkulować wiedza. Zgodnie z słowami Jana Amosa Komeńskiego, który podkreślał, iż „grzeszą ci nauczyciele, którzy uczniom tylko czytać, mówić i na pamięć się uczyć każą bez wyjaśniania rzeczy”³⁰.

Specjalistyczna metodyka pracy i duch inspiracji oraz przykład własnego życia pozwolą kształcić nowe społeczeństwo otwarte na współdziałanie i wrażliwe na przyszłość świata. Taka edukacja traktuje zrównoważony rozwój jako wartość, przejawiającą się w codziennym życiu od najmłodszych lat.

Zakończenie

Zrównoważony rozwój jest ideą, która może zmienić się w styl życia ludzi na świecie. To przeobrażanie widzimy w różnych gałęziach gospodarki, przemysłu czy działań proekologicznych. Niestety mniej jest on wdrażany w sferę społeczną. Brak uświadamiania istoty zrównoważonego rozwoju oraz stworzenia warunków do procesu uświadamiania sprawi, iż nigdy on nie zostanie w pełni zinternalizowany. A co za tym idzie, człowiek nie uzna zrównoważonego rozwoju jako wartości, a zatem nie urzeczywistni go w życiu codziennym.

Jednym z narzędzi wdrażania zrównoważonego rozwoju w życiu codziennym jest edukacja. To ona, dobrze poprowadzona i zgodna z etapami rozwoju dziecka, daje szansę na uznanie zrównoważonego rozwoju jako wartości. Uczniowie stykający się z problematyką zrównoważonego rozwoju przede wszystkim odnajdują siebie i swoje oddziaływanie w świecie. Przeżycia, doświadczenia i sytuacje problemowe, w których stawiałam uczniów, pozostają w nich i „zakwitają”, co z czasem zrodzi owoce w tworzonym przez nich społeczeństwie.

Na zakończenie pragnę przytoczyć słowa Olgi Tokarczuk: „Każda podróż zaczyna się od stanu, który można by określić jako zachłyśnięcie się przestrzenią”³¹. Życie jest podróżą, a edukacja powinna być momentem zachłyśnięcia się przestrzenią wiedzy i możliwości. W tej podróży każdy z nas jest odpowiedzialny za zmianę świata na bardziej zrównoważony. Zaś uczniom pozwólmy zachłyśnąć się i zainspirować urzeczywistnianiem wartości zrównoważonego rozwoju dziś i w następnych pokoleniach.

³⁰ M. Pánková, *Jan Amos Komeński w nas: cytaty z dzieł Komeńskiego. Inspiracje, pamięć, dziedzictwo*, Wydawnictwo Muzeum w Lesznie, Leszno 2017, s. 79.

³¹ O. Tokarczuk, *Podróż ludzi Księgi*, Wydawnictwo Literackie, 2019 Kraków, s. 99.

Bibliografia

1. Carnegie D., *Jak zdobyć przyjaciół i zjednać sobie ludzi*, Wydawnictwo Studio EMKA, Warszawa 2005.
2. Chałas K., *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle introcepcji wartości*, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce – Lublin 2011.
3. Conrad J., *Jądro ciemności*, Wydawnictwo Vesper, In Rock Music Press, Kraków 2017.
4. Fernando J., *The power of unsustainable development: What is to be done?*, Wydawnictwo The Annals of the American Academy, Arizona 2013.
5. Furmanek W., *Człowiek, człowieczeństwo, wychowanie*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1995.
6. Glatzer W., *Condition and criteria for improving quality of life*, [w:] *Towards Quality of Life Improvement*, (red.) W. Ostasiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2006.
7. Granat W., *Personalizm chrześcijański*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2018.
8. Kosiek T., *Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie”, 2015 (85).
9. Laszlo K., *“Sustainability as Usual” Isn’t Good Enough*, <http://www.triplepundit.com/2010/05/sustainability-as-usual-isnt-good-enough/>
10. Oleś P., *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badania empiryczne*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1989.
11. Ostrowska K., *W poszukiwaniu wartości. Ja – inni*, cz. I, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2004.
12. Pánková M., *Jan Amos Komeński w nas: cytaty z dzieł Komeńskiego. Inspiracje, pamięć dzieciństwo*, Wydawnictwo Muzeum Okręgowego, Leszno 2017.
13. Poczta – Wajda A., Sapa A., *Paradygmat rozwoju zrównoważonego – ujęcie krytyczne*, „Progress in Economic Sciences”, 2017 (4).
14. Świda H., *Pojęcie wartości i jej znaczenia dla funkcjonowania osobowości*, [w:] *Młodzież a wartości*, (red.) H. Świda, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979.
15. Terlecka M. K., *Idea zrównoważonego rozwoju – o genezie, definicji, celach i zasadach słów kilka*, [w:] *Zrównoważony rozwój. Idea czy konieczność?* (red.) A. Kleśta, M. K. Terlecka, Wydawnictwo ARMAGRAF, Krosno 2014.
16. Wąglorz P., *Wykorzystanie metody dialogu w budowaniu wspólnoty uczniów w edukacji wczesnoszkolnej*, Katowice 2018.
17. Zakrzewska B., *Zrównoważony rozwój a jakość życia*, „Autobusy : technika, eksploatacja, systemy transportowe”, 2019, nr 4.

Dane kontaktowe

Patrycja Wąglorz, patrycja.waglorz@onet.pl